

ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Логіка викладу:

- Політична система Київської Русі: організація центрального і місцевого управління**
- Правові відносини. “Руська правда”**
- Соціальна структура давньоруського суспільства. Феодальні відносини**
- Економічний розвиток Київської Русі.**

Рекомендована література:

- **Україна крізь віки:** У 15-ти т. – Т. 4. Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь. – К., 1998. – 351 с.
- **Толочко П. П.** Київська Русь. – К., 1996. – 359 с.
- **Греков Б. Д.** Киевская Русь. – К., 1951. – 523 с.
- **Сидоренко О. Ф.** Українські землі в міжнародній торгівлі (IX – середина XVII ст.) – К.: Наукова думка, 1992. – 332 с.
- **Руська правда.** – К., 1935

- **Юшков С. В.** Нариси з історії виникнення і початкового розвитку феодалізму в Київській Русі. – К., 1992.
- **Захарченко П.** Київська Русь: державний устрій, суспільний лад та основні риси права // Історія України. – 2002. – № 10. – С. 6 – 8.
- **Лановик Б. Д., Матисякевич З. М., Матисякевич Р. М.** Історія господарства: Україна і світ. – К., 1995.
- **Котляр М. Ф.** Княжа служба в Київській Русі. – К., 2009. – 251 с.

1. Політична система Київської Русі: організація центрального і місцевого управління

Русь –

*ранньофеодальна держава з
монархічною формою правління*

Трансформація державного устрою Русі **IX–XIII** ст.

унітарна держава

федерація і
конфедерація

сукупність кількох
окремих
суверенних держав

Етап розвитку державності	Форма правління	Характерні риси
Становлення	Дружинна	❖ На ґрунті княжої дружини утворився примітивний апарат управління, судочинства та збирання данини. ❖ У цей час дружина виконує не тільки роль війська, а й радників. ❖ Центральною фігурою цієї форми державності є князь, який більше виявляє себе як воєначальник, а не як державний діяч.

Розквіт	Централізована монархія	❖ Уся повнота влади зосереджується в руках князя, ❖ дружина відходить від державних справ, ❖ на рішення князя впливає лише частина старших дружинників та бояри.
Роздробленість	Федеративна монархія («колективний сюзеренітет»)	❖ Влада князя обмежувалася його уділом. ❖ Найважливіші для Русі питання вирішувалися на князівських з'їздах («снємах»).

**Державний устрій Русі
поєднував елементи
трьох моделей управління**

- *Інститути державної влади*

-

- **КНЯЗЬ (монархічна модель управління)**

- Боярська рада (аристократична модель управління)

- Віче (демократична модель управління)

• **Великий київський князь**

- **носій державної влади**
 - *(законодавчої, виконавчої, судової та військової)*
- **гарант функціонування всіх органів управління**
 - **репрезентант країни на міжнародній арені**
 - **символ**
 - **державної стабільності**

- **Опора князя**
- **Дружина**
 - *(формувалася на засадах васалітету)*
- **Старша**
 - *(бояри, великі феодали)*
- **Молодша**
 - *(«отроки», «діти боярські», «пасинки»)*

**Одержували
землі**

**Одержували частину
військової здобичі
або плату**

•Фінансування діяльності князя

- МИТО**

- на торгівлю**

- Данина,**

- згодом оподаткування кожного господарства**

- плата за судочинство**

- штрафи**

•Боярська рада

•(*дорадчий орган*)

- старші дружинники

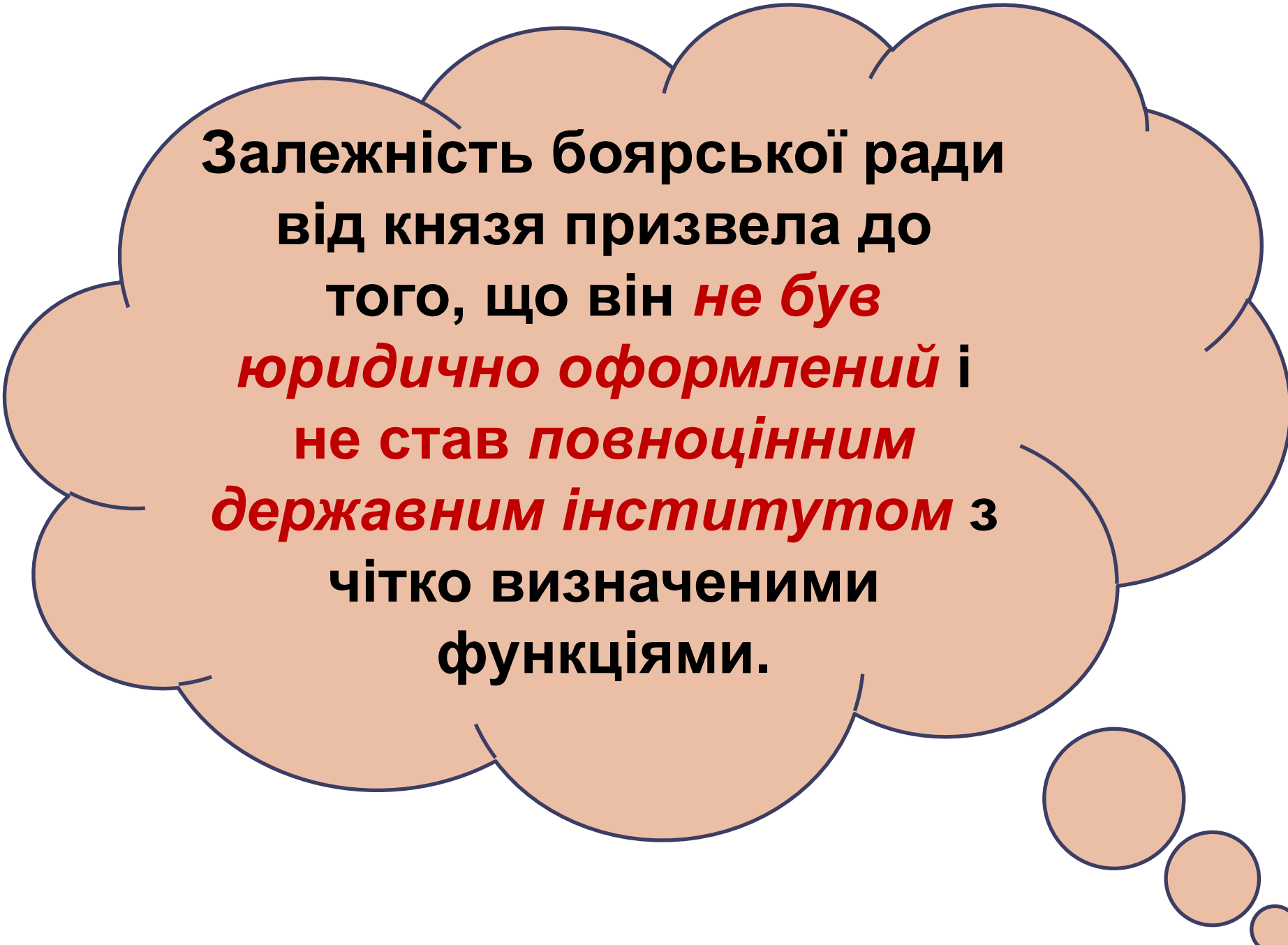
- міська еліта

- вище духовенство

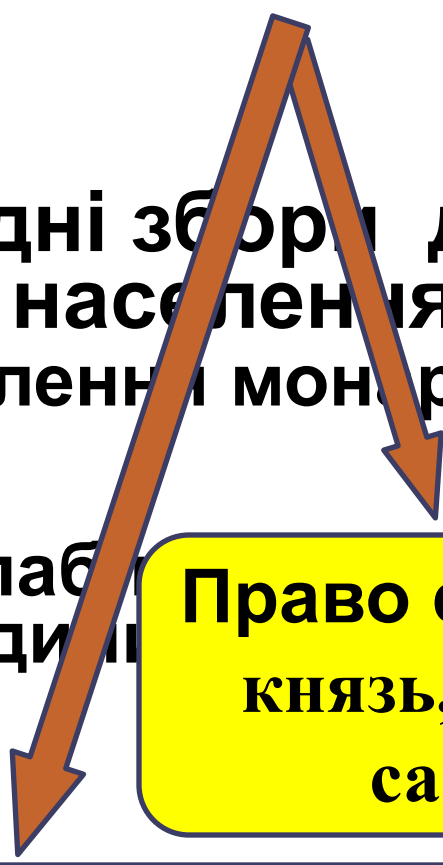
•Боярська рада обговорювала з князем питання

- оголошення війни та миру
- укладення угод
- видання законів
- адміністративні, фінансові та судові справи

- У разі відсутності князя або після його смерті боярська рада
- **ставала основним органом влади**
- **внутрішньої та зовнішньої політики**
- **обрання князя** **Вирішувала питання: вибору князя**
- **наступного князя**

**Залежність боярської ради
від князя призвела до
того, що він *не був*
юридично оформлений і
не став повноцінним
державним інститутом з
чітко визначеними
функціями.**

-
- **Віче - народні збори дорослого чоловічого населення**
 - **У добу посилення монархії та централізму занепали**
 - **В період ослаблення монархії знову відродилися**

**Право скликати віче мали
князь, митрополит або ж
самі жителі міста**

Перші згадки в літописах:
**1016 р. (Новгород), 1068 р. (Київ),
1097 р. (Володимир-Волинський)**

Повноваження віча

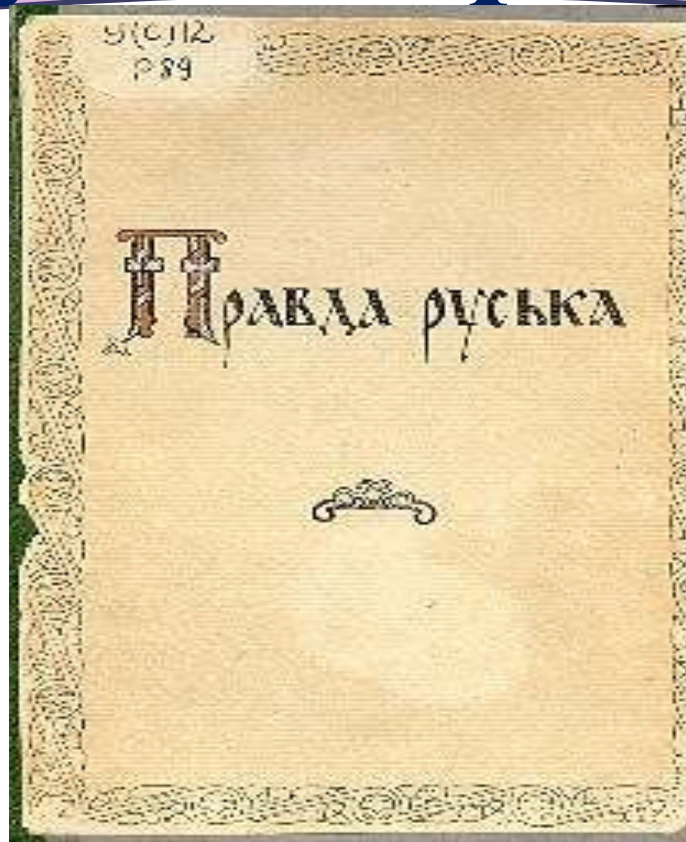
- оголошувало війну і укладало мир
- виганяло або ж запрошувало князя
- розпоряджалося фінансовими та земельними ресурсами
- усувало адміністрацію
- чинило вічовий суд

але

рідко виступало із законодавчими ініціативами

- У міру посилення централізації державної влади створюються князівські
- адміністративні органи
 - погости –
 - фінансово-адміністративні, а згодом – судові центри
- Тисяцькі й соцькі (виконували військові, а згодом судово-поліційні [фіскальні] функції)
- Посадники – повноважні представниками князівської влади у містах

2. Правові відносини. “Руська правда”

- Правові норми Русі
 - договори Русі з Візантією
 - "Руська Правда"
 - княжі устави та уставні грамоти

❖ Договори Русі з Візантією

- На сьогодні науці відомі **чотири тексти договорів** Київської держави з Візантією X ст. (**907, 911, 944 та 971 рр.**)
- дійшли до нас у складі "Повісті минулих літ"
- оригінали не збереглися,
- а у візантійських джерелах відсутні навіть їх копії

- Норми руського права за договорами
- доведення факту здійснення злочину,
- покарання за удар мечем або застосування іншої зброї,
- вбивство злодія на місці злочину та заборони такого вбивства після того, як злодій опинився в руках постраждалого,
- недопущення самоуправства,
- повернення збіглої челяді та утікачів-злочинців

Еволюція правотворчості у X – на поч. XI ст.

Законодавство поч. XI – XII ст.

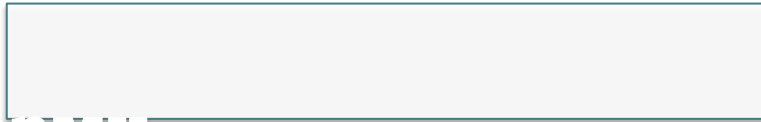

"Правда Ярослава"
("Найдавніша Правда") – 1016 р.

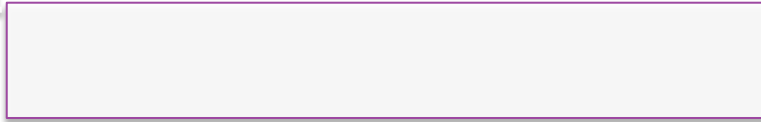

Умовно її поділяють на чотири частини (18 статей):

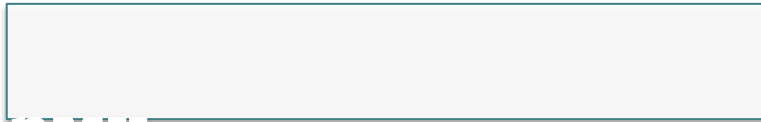
**1) правові норми
про вбивство**

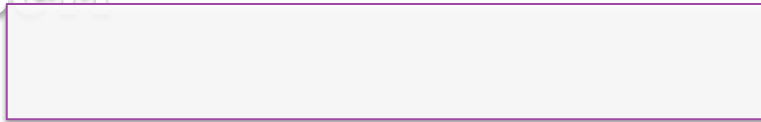
**2) правові норми
про тілесні
ушкодження**

**3) правові норми
про образу**

**4) правові норми
про порушення
права власності**

Штрафи

- **3 гривні** – за втрату пальця
- **12 гривень** – за удар батогом, жердиною, рогом, неоголеним мечем
- **40 гривень** – за відтинання руки або ноги
- за висмикування частини вусів або бороди – **штраф учетверо більший**, ніж за відсічення пальця.

Також до нормотворчої діяльності Ярослава Мудрого належать

❑ "Покон вірний" або "Урок про віри"

(унормовує діяльність посадових осіб – вірників, які призначалися князем для збирання на місцях податей у княжу скарбницю і виконання окремих судових функцій)

❑ «Урок мостикам» (положення про побори на користь княжих службовців, які здійснювали будівництво і ремонт річкових мостів та міських мостових)

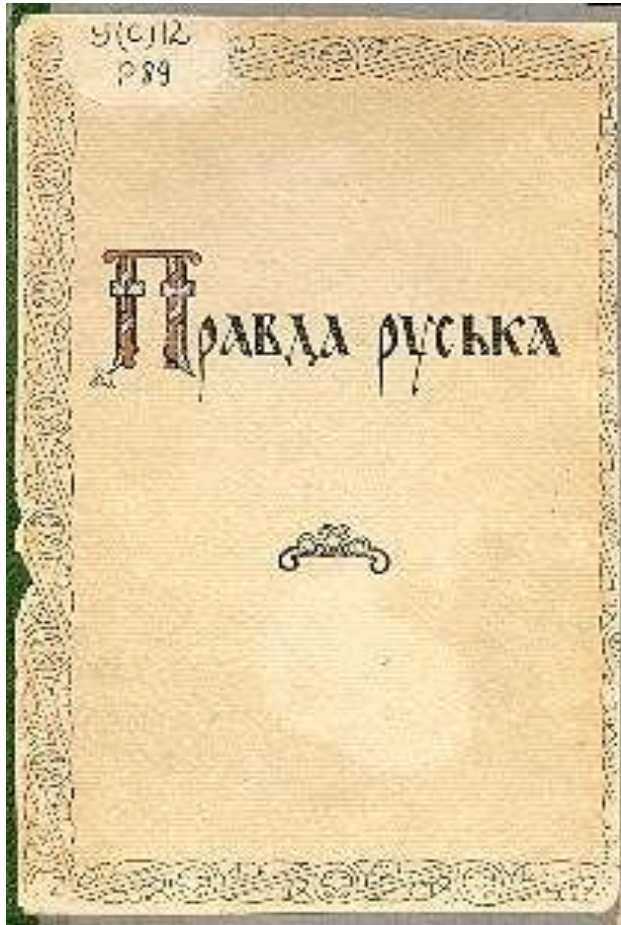
Нормотворча діяльність Ярославичів (доповнення до "Руської Правди") – **"Правда Ярославичів"** ("Устав Ярославичів")

- *80 гривень* – встановлювалися за вбивство дворецького, під'їзного, тіуна і старшого конюха
- *12 гривень* – за вбивство старости

5 гривень – за вбивство княжого рядовича, смерда або холопа
12 гривень – за вбивство раби-кормилиці або дядька-вихователя

Найголовніші досягнення "Правди Ярославичів"

- ❖ **скасування кровної помсти** і її заміна на грошові стягнення
- ❖ **спрямування «віри»** (штрафу) не до постраждалих, а до державної скарбниці

- *"Правда Ярослава"* ("Найдавніша Правда"), *"Правда Ярославичів"*, *"Покоп вірний"* і *"Урок мостникам"* складають "КОРОТКУ ПРАВДУ", що втілює перший досвід уніфікації і систематизації правових норм давньоруської держави.

"Розширена редакція Руської Правди":

- **"Суд Ярослава Володимировича. Правда Руська"** (52 статті – більшість норм "Короткої Правди", доповнені у період з 1072 по 1113 р. Ярославичами новими юридичними нормами зі сфер цивільного, кримінального і процесуального права)
- **"Устав Володимира Мономаха"**

Тут уже закладені не лише норми цивільного, процесуального і кримінального, а й сімейного, шлюбного, спадкоємного, опікунського та інших галузей права.

Княжі устави і уставні грамоти

- Найвидатніші з них – Устави Володимира Святославича і Ярослава Володимировича.
- Дослідники називають їх і церковними уставами, тому що вони призначалися переважно для встановлення правових основ взаємовідносин держави і церкви, світської і церковної влад, правового статусу духовенства і юрисдикції руської церкви.